

KÜMNES MUUTUVA KEELE PÄEV

Muutuva keele päev on traditsioon, mis sai alguse esimese teemapäevaga 4. novembril 2005 Tallinnas. Üritust on korraldatud kordamööda Tallinna Ülikoolis ja Tartu Ülikoolis, arutlusel on olnud mitmed keele muutumise aspektid, esinejaid kõigest keeleuurijate põlvkondadest. Seekordne, kümnes muutuva keele päev Tartus 7. novembril kujunes mahukaks juubelikonverentsiks nelja sektsiooniga: „Eesti keel ja keelekontaktidest johtuvad keelemuutused”, „Keele varieerumine”, „Keeleoskuse muutumine ja õppijakeel” ning etümoloogiatöuba.

Päev algas Terttu Nevalainen (Helsingi ülikool) plenaarettekandega „English historical corpora: The bigger, the better?”. Kõneleja arutles erinevate inglise keele ajalooliste korpuste suuruse ja metodoloogiliste probleemide üle viimase kahekümne aasta jooksul. Väikesematele, hoolikalt disainitud ja süstemaatiliselt valitud andmeid sisaldavatele, eri žanre ja keele ajaloolisi variante esindavatele korpustele on lisandunud uusi hiigelsuuri korpusi. Kõneleja arutles väikeste ja suurte korpuste vahelise tööjaotuse ja suurte korpuste annoteerimise üle.

Üldseksioonis oli ainult neli ettekannet. Eleri Aedmaa (TÜ) kõneles eesti ühendverbide automaatsel tuvastamisel kasutatavatest meetoditest ja sellest, kuidas meetodi edukus sõltub tekstiliigist. Ann Metslang (TÜ) käsitles eesti keele lühikese ja pika sisseütleva varieerumist ja võrdles oma uusi tulemusi eelkõige Cornelius Hasselblatti varasemate tulemustega. Määravaks tunnuseks sisseütleva vormi valikul osutus uurimuses sõna struktuur, mitte selle koosinemine ega semantilised omadused. Elsi Kaiser, Merilin Miljan ja Virve-Anneli Vihman (TÜ) esitasid väga huvitava psühholingvistilise eksperimendi tulemusi. Nimelt selgus, et kategooriad

arv ja elusus mõjutavad seda, milliseks lauseliikmeks peetakse lause alguses olevat nominatiivis, genitiivis või partitiivis nimisõna. Tulemused on olulised kõne mõistmise lineaarse protsessi tõlgendamise seisukohalt. Heinike Heinsoo (TÜ) rääkis oma peatselt ilmuva vadja keele õpikuga seotud probleemidest. Üldseksioon oli seega oma väiksusest hoolimata väga kirev: kasutati erinevaid meetodeid (eksperiment, korpusanalüüs, traditsiooniline filoloogia) ja otsiti vastuseid erinevatele küsimustele, kuid üldistavalt võib öelda, et endiselt on huvi keskmes eesti ja sugulaskeelte morfosüntaks ning selle muutumine.

Keelekontaktide sektsioon jätkas sotsiolingvistilise töötoa traditsiooni. Kõik seitse ettekannet täheldasid, kui kiirelt ja dünaamiliselt on paari viimase kümneni jooksul toimunud eesti keelt ja selle kasutust puudutavad sotsiolingvistilised muutused nii Eestis kui ka välismaal.

Esimeses ettekandes „Noored rootsieestlastest repatriandid Eestis: perekonna keelepoliitika ja mitmekeelsena kasvamise kogemuse mõtestamine” käsitlesid Anna Verschik (TLÜ) ja Colm Doyle noorte rootsieestlastest tagasipöördujate mitmekeelsena üleskasvamise kogemusi, mida informandid kirjeldasid oma keelelistes elulugudes. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuudega. Autorid diskuteerisid perekondade keelepoliitika ja keelehoiakute üle, tuues välja asjaolu, et kuigi peres võib puududa selge keelepoliitika, säilitatakse eesti keelt koduse suhtluskeelena. Perekonna keelepoliitika teemaga jätkasid ettekandes „Keeleuskumused ja keelepraktikad Tallinna hispaania-eesti leibkondades” Josep Soler-Carbonell ja Anastassia Zabrodskaja (TLÜ), kes tutvustasid rahvusvahelist uuringut, mille raames analüüsitakse segaperede süvaintervjuudes esile tulnud keeleuskumusi, keele pla-

neerimist ja keelepraktikaid. Kristiina Bernhardt (TLÜ) rõhutas ettekandes „Keeleõppija teekond autobiograafilistes narratiivides: muutuv kõneleja”, et autobiograafiad pakuvad muid aspekte kui teised kvalitatiivsed uurimismeetodid, sest lubavad uurijal vaadelda keeleõppimist seestpoolt ja keelekasutaja seisukohalt. TLÜ praktilise eesti keele kursusel kirjutatud õpipäevikutest pärit näidete analüüs tõi esile, kuidas teadvustab keeleõppija ennast eesti keele kui teise keele õppijana nii keeletunnis kui ka ühiskonnas. Maarja Siiner (TÜ) kõneles eesti keele õppimise keerukusest välismaal ettekandes „Kui Arno isaga koolimaja jõudis – mida teha, et väliseesti lapsed emakeele õppesse jõuaks?”. Autor osutas, et eesti keele õpetamist välismaal tuleb uurida multimodaalselt, mitmel eri tasandil (isik ja ühiskond), ning et mitme juhtumiuuringu võrdlus võimaldab teha üldistusi nii laiemalt globaliseerumise sotsiolingvistika nähtustest kui ka kitsamalt väliseestlaste etnolingvistilise vitaalsuse dünaamikast. Anette Ross (TÜ) keskendus ettekandes „Eesti roma keele kõnelejate mitmekeelsus ja kohalike roma keele murrete keelekontaktid” keelemuutustele, mis toimuvad roma keele kirderühma kahes murdes: läti murre ehk *lotfikā* ja vene murre ehk *xaladitka*. Kuigi rahvaloenduse andmetel elab Eestis 482 mustlast, kasutab emakeelena mustlaskeelt vaid 339 (kuigi ka see arv on kaheldav, sest tihti on kodukeelena kasutusel mitu keelt). Et mõlema murde kõnelejaid on vähe, siis on oluline, millised on kõnelejate suhtlusvõrgustikud. Üldiselt hakkavad läti ja vene laenud asenduma eesti laenudega. Helin Kask (TÜ) tutvustas ettekandes „Inglise-eesti koodikopeerimine Eesti blogides”, kuidas saab rakendada Lars Johanson'i koodikopeerimise mudelit analüüsima inglise-eesti keelekontakte blogides. Jälgides aastatel 2012–2014 nelja 22–30-aastase blogija postitusi, jõudis autor järeldusele, et blogisisse-

kannete keelekasutus on suhteliselt vaba ja esineb nii täieliku kui ka valikulise koodikopeerimise näiteid. Inglisekeelsete nimisõnade täieliku kopeerimise sagedamad põhjused on semantiline spetsiifilisus, keeleline läbipaistvus ja ökonoomia saavutamine. Jelisaveta-Kaarina Kostandi ja Irina Külmoja (TÜ) vaatasid eesti-vene keelekontaktist tingitud nähtuseid ettekandes „Kaudsed keelekontaktid virtuaalkeskkonnas (Delfi portaali kommentaaride varal)”. Oma loomult rikkad ja variatiivsed kakskeelsed tekstid näitavad keelemuutumist, eriti virtuaalkeskkonnas, kus lähtetekst muutub kommentaarides hüpertextiks, venekeelseid sõnu kirjutatakse ladina tähtedega, eesti sõnu aga vastupidiselt vene tähtedega. Autorid leidsid, et Venemaa vene keelega on tajutav vahe nii semantikas (*сходится к семейному* 'käia perearsti juures') kui ka ajaruumilise lokaliseerumise diskursuses (jõuludest rääkides täpsustatakse, milliseid jõule silmas peetakse).

Keele varieerumise sektsioonis käsitleti nii üksikute keelenähtuste varieerumist kui ka keelevariante: registreid, murdeid, ajaloolisi keelekujusid. David Ogren (TÜ) vaatas ettekandes „Prototüüpseuse efektid objekti käände varieerumises” infiniitseid konstruktsioone, milles leiduvat objekti käände varieerumist ei ole võimalik ennustada ainult piiritletuse kriteeriumile toetudes, ning näitas, kuidas seda varieerumist võib prototüüpseuse efektide abil seletada. Kadri Koreinik, Siim Antso ja Karl Pajusalu (TÜ) esitasid ettekandes „Eesti kohamurrete olukord viimase rahvaloenduse peeglis” 2011. aasta rahvaloenduse tulemuste põhjal uusi andmeid murdeoskuse kohta kogu Eestis ja arutasid nendest ilmnevate probleemide üle. Liina Lindström ja Kristel Uibo (TÜ) vaatasid ettekandes „Mäletamiskonstruktsioonide varieerumisest eesti murretes” nominatiivse kogejaga konstruktsiooni, nagu *ma mäletan seda*,

ja adessiivse kogejaga konstruksiooni, nagu *mul on see meeles*, nende levikut murretes ja konstruksioonisest varieerumist. Jane Klavani ja Külli Habichti (TÜ) ettekanne „Sünteesilisest analüütiliseks või vastupidi? Eesti keele kohakäänete ja -kaassõnade kasutus XX sajandi ilukirjandustekstides” tutvustas kvantitatiivset korpusuurimust, kus kõrvutati eesti keele sise- ja väliskohakäänete kasutust nendega rööpselt tarvitavate kohakaassõnade kasutusega XX sajandi ilukirjandustekstides. Esialgsete tulemuste põhjal mingit selget trendijoont ei täheldatud.

Kolm ettekannet käsitlesid üldküsimumuse vormistamist eri keelevariantides. Helle Metslangi (TÜ) ettekanne „Üldküsilause tänapäeva eesti kirjakeele registrites” vaatles üldküsilause vormistusviise ja funktsioone kirjaliku keele korpustes esindatud registrites. Küsimuste esinemises ja üldküsimumuse vormivahendites peegeldub ennekõike registri lähedus või kaugus võrreldes suulise keele ja sellele omaste vormistusviisidega. Tiit Hennoste ja Kirsi Laanesoo (TÜ) ettekanne „Üldküsimumuse vormivariandid ja nende kasutus episteemilise hoiaku markerina eesti netivestluste keeles” otsis vastuseid küsimustele, mille poolest sarnaneb või erineb teadja/mitteteadja hoiakute väljendamine erinevates netikeele variantides ja mille poolest netikeeles eri hoiakute väljendamiseks kasutatavad vormid sarnanevad või erinevad suulise keele vastavate hoiakute väljendamisest. Külli Habichti ja Anni Jürise (TÜ) „Üldküsilause XVII ja XVIII sajandi tekstides” andis ülevaate üldküsilause vormistusviisidest ning küsija hoiaku (teadja/mitteteadja) seosest küsilause vormistusvahenditega. Analüüs näitas, et XVII sajandi alguse Georg Mülleri tekstides esineb peamiselt lausestruktuuriga edasi antavat üldküsimumust, XVIII sajandi tekstides aga on põhiliseks üldküsimumuse vormistusvahendiks küsipartikkel.

Muutuva keele päeva programmis oli esmakordselt etümoloogiatöötuba, mida juhtis Santeri Junttila (Helsingi ülikool). Varem on etümoloogiatöötube korraldatud Helsingi ülikoolis eesmärgiga, et etümoloogiaga tegelejad harivad üksteist ja lihvivad üksteise uusi, avaldamata etümoloogiaid. Sõnade päritolu uurimine nõuab mitmekesiseid oskusi: tuleb osata mitmeid keeli, teada nende sõnavara ja häälikuajalugu, samas ka tunda meie piirkonna kultuuri- ja eelajalugu. Ka üldised teadmised sõnade semantilise arengu võimalustest ning nende näidetest erinevates keeltes tulevad kasuks. Sellepärast on etümoloogias rühm teadlasi tihti targemad kui üksik teadlane. Avaldamisõigus jääb sealjuures alati teadlasele, kes etümoloogiaga töötuppa tuli. Sõna on töötoas vaba, aga gruppi juhib moderaator. Kõige parem koht töötoa korraldamiseks on raamatukoguruum hea sõnaraamatute valikuga, kuigi paljudel etümoloogiaga tegelejatel on tänapäeval paljud sõnaraamatud elektroonilisel kujul pidevalt kaasas. Nii korraldati ka muutuva keele päeva etümoloogiatöötuba Jakobi 2 raamatukogutoas. Nelja tunni vältel jõuti käsitleda mitut erinevat sõnaseletust. Junttila algatusel arutati võimalikku vanabalti laenupäritolu sõnades *ere* (~ ld *žerėti* 'särama, läikima; kiirgama, sätendama; sirama, vilkuma') ja *hargnema* (~ ld *žergti* 'harki ajama, hargitama; kaksiratsa istuma'). Madis Arukask (TÜ) juhtis tähelepanu foneetiliselt samasuunalisele suhtele eesti adjektiiviga *erk* ja vene *зорку́й* 'hea ~ terava nägemisega, terava pilguga, teravapilguline' vahel. Mariko FASTER (Võru Instituut) tõstatas küsimuse kohanimede *Hargla* ja *Saru* ~ *Sargo* seosest *hargnema*-verbiga ning substantiividega *sarapuu* ja *sarg* 'põllutükk'. Alo Merilo (TÜ) kõneles võimalusest tuvastada *vibu* järelsilbis *puu* rudiment, kuid pakkus ka ühendust *vibu* ja vanainglise *swipu* 'kaevuvinn' vahel. Järgmine etümoloogide kogunemine lepitati kokku jaanuari 2015.

Esmakordselt toimunud keeleoskuse muutumise ja õppijakeele sektsiooni keskmes oli kaks teemaderingi: õppija keeleoskuse areng ühelt keeleoskustasemelt teisele ja eri keeleoskustasemete õppijakeele erijooned ning keeltevahelise sarnasuse tunnetamine.

Mare Kitsnik (TLÜ) käsitles tingiva kõneviisi kasutust B1- ja B2-taseme eesti õppijakeeles, tuues välja, mille poolest sarnanevad ja erinevad tingiva kõneviisiga seotud sõnavara, konstruktsioonid ja keelefunktsioonid B1- ja B2-taseme tekstides. Esineja võrdles saadud tulemusi tingiva kõneviisi käsitlustega eesti keele kui teise keele õppematerjalides ning esitas soovitusi tingiva kõneviisi õpetamiseks. Pille Eslon (TLÜ) tutvustas Tallinna Ülikooli eesti vahekeele korpuse pöörd sõnavara kasutamise võimalusi. Keaty Siivelt (TLÜ) keskendus keeltevahelise tunnetatud sarnasuse muutumisele sihtkeeleoskuse kasvades. Esineja vaatles soome sisekohakäänete näitel, kuidas eestikeelsed keelekasutajad tunnetavad emakeele ja lähedase sugulaskeele vahelist sarnasust ning kuidas see on seotud sihtkeeleoskuse tasemega: madalamatel keeleoskustasemetel on sarnasuse tunnetamise aluseks eelkõige morfoloogiline vorm, kõrgematel tasemetel aga tähendus.

Päeva lõpetas Annekatrin Kaivapalu (TLÜ) plenaarettekannet, mis käsitles

emakeele mõju keeltevahelise sarnasuse tunnetamisele ja selle võimalikkude sümmeetriat. Esineja analüüsis, kas ja kuidas erineb eesti ja soome keele morfoloogiliste vormide sarnasuse tunnetamine, juhul kui üks keeltest on keelekasutaja emakeel ja juhul kui see on mõni varem õpitud keel, sihtkeeleoskus aga puudub täiesti. Tulemustest selgus, et soomekeelsed keelekasutajad on eestikeelsest altimad tunnetama keeltevahelist sarnasust peamiselt tänu oma emakeele ulatuslikumale geograafilisele ja sotsiaalsele varieerumisele ning keskenduvad hindamisel rohkem morfoloogiliste vormide sarnasusele. Eestikeelsed keelekasutajad seevastu tuginevad hindamisel pigem morfoloogiliste formaatide sarnasusele. Venekeelsed keelekasutajad, kelle teine keel on eesti keel, tunnetavad aga eesti ja soome keele sarnasust peamiselt ortograafiatasandil.

Järgmine muutuva keele päev toimub sügisel 2015 Tallinnas.

SANTERI JUNTILA,
ANNEKATRIN KAIVAPALU,
HELLE METSLANG,
RENATE PAJUSALU,
ANASTASSIA ZABRODSKAJA,
ANNA VERSCHIK